

20 jaar ANC, 20 jaar roofbouw

Zuid-Afrika: geruïneerd door diefstal en moreel gelijk

Marcel Bas

Achter hen komen al de secretarissen, ambtenaren, beroeps politici, al de satrapen voor wie zij de weg banen naar de macht. De revolutie verdampt en laat slechts het slijm van een nieuwe bureaucratie achter.

- Franz Kafka

Met de definitieve afwaardering in maart (2020) van Zuid-Afrika naar junkstatus door kredietbeoordelaar Moody's, is de kroon gezet op twee decennia ANC-beleid. De partij van Nelson Mandela zou voor een nieuw tijdperk van de mensheid staan. In 1994 bevrijdde ze het land van de blanke racisten en het Nieuwe Zuid-Afrika zou in de jaren daarop de irrelevantie van ras bewijzen. Vol optimisme zag men de geboorte van een multicultureel, liberaal gidsland aan: het bevrijde Zuid-Afrika draaide op een liberale grondwet, staatsbestel en vrije markt, en iedereen was gelijk. Echter, al na drie jaar machtsoverdracht begonnen de bevrijders rampzalige trekken te vertonen. De internationale gemeenschap keek echter weg en het ANC slaagde erin binnen 20 jaar een welvarend land te gronde te richten. Hoe kon dit zo gebeuren?

Door: Marcel Bas

Optimisme

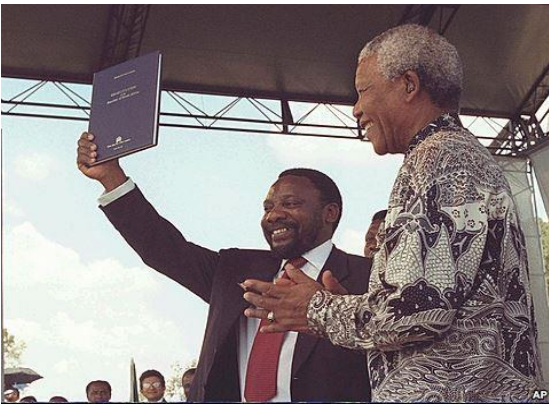
De machtsoverdracht van 1994 was vol goede bedoelingen in gang gezet. De nationalistische Afrikaner-minderheidsregering van F.W. de Klerks Nasionale Party (NP) werd ingeruild voor een meerpartijenregering van NP, Inkatha Vrijheidspartij (IVP) en, aan het hoofd, het socialistische Afrikaans Nationaal Congres (ANC) van Nelson Mandela. Een revolutionaire partij aan het hoofd: het leek riskant maar optimisme overheerste, want eindelijk werd die liberale, op individuele gelijkheid geschoeide, multiraciale staat geboren. Die zou het bewijs leveren voor een vreedzame overgang van blanke racistische onderdrukking en verdeeldheid naar een diverse, open samenleving waar rijkdom eerlijk verdeeld zou worden en elk individu ertoe zou doen: *power to the people*.

De 'Regenboognatie' was weliswaar een experiment, maar het was er een dat slagen moest. Jaren voorafgaand aan de machtsovername hadden liberalen als Frederik Van Zyl Slabbert en Alex Boraine, met steun van geldschieters en faciliteerders als de *Friedrich Neumann-Stiftung* en George Soros' *Open Society Foundation*, geheime onderhandelingen gevoerd met het ANC, teneinde het apartheidsregime in te ruilen voor een liberale, multiraciale meerderheidsregering. Die was na de val van de Berlijnse muur de enige logische finale van een eeuw vol wrede regimes en kolonialisme. Nog in 2000 noemde Thomas Knemeyer, Zuid-Afrika-correspondent van *Die Welt*, de ommekeer aan de Kaap 'het meest succesvolle waagstuk voor vreedzame transformatie' en merkte hij op dat '[w]at voor de Duitsers de hereniging van Oost en West was, was in Zuid-Afrika de verzoening tussen zwart en blank'.

Wie zich zorgen maakte, werd apartheidssympathie of pessimisme verweten, en diende zich te realiseren onder welke omstandigheden de machtsdeling tot stand

was gekomen. Tijdens CODESA, de officiële onderhandelingen tussen de NP en het ANC (1990-1993), stond het land in brand. Het ANC voerde een verbeterde volksoorlog (*People's War*), waarin het duizenden zwarten uitmoordde die zich niet achter deze bevrijders wilden scharen. Rechtsradicale Afrikaners wilden op hun beurt met geweld de machtsovername tegenhouden. Deze pacificatie was dus een wonder en het beste dat het land had kunnen overkomen.

De nieuwe democratische liberale rechtsstaat en vrijemarkteconomie werden vanaf 1994 bewaakt door een interim-grondwet.

Vereeniging, 10 december 1996: Cyril Ramaphosa (links) houdt de zojuist door president Nelson Mandela (rechts) ondertekende, op pluralistische grondslag opgestelde Grondwet omhoog.

Die zou in 1996 uiteindelijk worden vervangen door wat "s werelds meest liberale grondwet" genoemd werd: het sluitstuk van lange onderhandelingen na een instabiel verleden. Ze zou de bevolking eigendomsrechten, individuele rechten én minderheidsrechten toekennen. De NP had voor de Afrikaners succesvol bedongen dat zij minderheidsbescherming kregen in ruil voor de meerderheidsregering. Diversiteit werd als kracht ervaren: er waren taalrechten (nu voor elf officiële talen in plaats van twee) en culturele rechten. Er werd zelfs bekeken hoe Afrikaners een volksstaat konden oprichten. Met deze schikking zou het land een goede

toekomst tegemoet gaan.

1994 - 1999: Mandela's presidentschap

De liberale, uit meerdere partijen bestaande Regering van Nationale Eenheid van 1994 zou onder leiding van de pragmatische minister van Financiën Trevor Manuel en de president van de Reservebank trachten de welvaart eerlijk te verdelen, alsmede de economie te doen groeien. Hun macro-economische beleid hield het land op de been in de wereld van de vrije markt en internationale concurrentie.

In het kader van de verzoening riep president Mandela in 1995 persoonlijk de Waarheids- en Verzoeningscommissie in het leven, waarvan hij zelf de leden aanwees. Opmerkelijk genoeg waren zij allen óf ANC-lid óf pro-ANC. De commissie had therapeutisch nut, maar al gauw bleek dat zij vooral de belangen van het ANC diende. Zo stond zij het ANC toe drie vierde van haar tijdens de volksoorlog begane gruwelijkheden ongemoeid te laten, terwijl alle blanke

gruwelijkheden breed moesten worden uitgemeten. 'Een partijdige, niet objectieve, selectieve commissie', oordeelden liberale waarnemers, waaronder de Helen Suzman Stichting en het Zuid-Afrikaanse Instituut voor Rassenverhoudingen (SAIRV). Het ANC had hier geen boodschap aan: nationaal en internationaal had het zijn morele superioriteit herbevestigd, ten koste van de NP en andere rivalen en critici van weleer.

Mandela reisde stad en land af om matigende en verzoenende taal te spreken. In de Afrikanergemeenschap Orania kwam hij zelfs op de thee bij Betsie Verwoerd, de echtgenote van voormalig president Hendrik Verwoerd die de apartheid had uitgebouwd. De Mandela-cultus was groots en vaak zo dwingend dat critici weinig kans kregen om in een open debat zaken ter discussie te stellen.

Blanken die zwarte overheersing vreesden, beloofde Mandela diversiteit en zwarten die snellere verandering wilden maande hij tot geduld. Hij hoopte hiermee ook binnenlandse en buitenlandse investeerders gerust te stellen. Het ontbrak de regering namelijk aan geld om de welvaartsverdeling te laten slagen: ze had verwacht dat de wereld het pasbevrijde land royaal zou bijspringen, maar investeerders hielden de hand op de knip uit angst voor te radicale herverdelingsprogramma's. Die angst groeide toen bleek dat de linkervleugel van het ANC en zijn extreemlinkse alliantiepartners (de Zuid-Afrikaanse Communistische Partij en de vakbond COSATU) dieper in de economie wilden ingrijpen en haast wilden maken met de herverdeling.

President Nelson Mandela

1996: Nationale Democratische Revolutie

Mandela en de zijnen waren het er echter allang over eens dat de grondwet een veel grotere ambitie moest inluiden: een revolutie, de Nationale Democratische Revolutie. De grondwet was helemaal geen sluitstuk of schikking, maar een nieuw begin. Moest het ANC tijdens CODESA nog toegeeflijk zijn teneinde macht te verwerven, nu moest het doorpakken om het liberalisme te verlaten en zijn ultieme socialistische doelen te bereiken. De periode van verzoening waarmee Mandela vriend, vijand en buitenland wist te paaien had critici ontwapend en het ANC de ruimte en macht gegeven om door middel van wijzigingen aan de uiteindelijke grondwet van 1996 de macht te grijpen. Die grondwet voorzag nu in meerderheidsoverheersing en maakte korte metten met het bereikte meerpartijenstelsel van 1994. Bovendien schreef ze weliswaar onderwijs in meerdere talen voor, maar – onder druk van partijleden die de Afrikaanse taal

haatten – voorzag ze niet in opbouw of behoud van instellingen die dat onderwijs mogelijk konden maken. Meteen na inwerkingtreding van de grondwet begonnen er scholen te verengelsen. Uit protest tegen dit alles stapte De Klerk uit de door Mandela steeds autoritairder geleide Regering van Nationale Eenheid. Andere NP-ers liepen prompt over naar het ANC. Voor veel Afrikaners voelde dit alsof de NP het land op 'n silwer skinkborda' aan het ANC overleverde. Later zou ook de IVP zich terugtrekken. De Afrikaners betraden een onzekere tijd vol verbroken beloften, en de onzekerheid deed de koers van de Zuid-Afrikaanse rand dalen.

1997: revolutionaire transformatie

Met zo veel macht kon het ANC nu de grondwet op eigen wijze interpreteren en hier en daar passeren of aanpassen om de uitgestelde revolutie door te voeren. In de jaren die volgden zou het ANC de grondwet aan haar laars lappen waar ze haar dwarszat, gerechtelijke bevelen naast zich neerleggen en naar eigen goeddunken het land en de rechtbanken (tot het Grondwettelijk Hof aan toe) omvormen. Veel van het beleid vanaf 1997 werd al door de nieuwe partijvoorzitter, Thabo Mbeki, bepaald, maar Mandela bleef tot 1999 aan als president zodat het ANC zichzelf kon blijven etaleren als de partij van integriteit, beginselvastheid en verzoening. Allesbehalve verzoenend was echter de toon van het vijftigste ANC-partijcongres op 16 december 1997. Daar hield Mandela een (beweerdelijk door Mbeki geschreven) paranoïde toespraak waarin gesteld werd dat liberale ngo's en de liberale pers de regering ondermijnden, waarin 'blanke partijen' en 'blanke liberalen en hun zwarte partners' gehemeld werden, en waar afgegeven werd op een 'contrarevolutionaire samenzwering'.

Mandela kondigde ook het langetermijnbeleid aan. Dat draaide om *transformatie*: een maatschappelijke richtlijn die tot op heden voorschrijft dat elke instelling een afspiegeling is van 's lands demografische verhoudingen. Zo eist ook vandaag het transformatieonderdeel Zwarte Economische Bemachtiging (ZEB) onder andere dat een instelling met honderd werknemers tachtig zwarten, negen kleurlingen, negen blanken en twee Indiërs in dienst heeft. Instellingen moeten aan de regering rapporteren of ze aan deze quota hebben voldaan en, zo niet, hoe ze dit denken te verbeteren. Werkgevers die de quota niet halen krijgen in het openbaar minpunten en mogen geen zaken doen met de overheid. In de praktijk betekent ZEB de benadeling van blanken op de arbeidsmarkt. Aangezien dit rassendiscriminatie is, zou het voor de hand liggen dat ZEB, in een staatsbestel dat juist geënt is op antidiscriminatie, op z'n minst tot cognitieve dissonantie leidt. Grondwetsartikel 9 lid 3, uit 1996, bepaalt immers:

De staat mag niet op onbillijke wijze direct of indirect discrimineren tegen iemand op een of meer gronden, waaronder ras, (...) etnische afkomst, huidskleur, (...) cultuur, taal en geboorte.

Maar lid 5 bepaalt:

Discriminatie op een of meer van de onder lid 3 genoemde gronden is onbillijk tenzij aangetoond is dat de discriminatie billijk is.

Aldus wordt overal bevoordeling van niet-blanken ten koste van blanken gerechtvaardigd.

Vanaf 1997 zou ZEB decennialang voortvarend doorgezet worden en zou de 'transformatie' dikwijls prevaleren boven de grondwet. Voor een overheidsbedrijf als elektriciteitsproducent Eskom betekende dit dat het in de vroege jaren 2000 al 10.000 kundige blanken had ontslagen. Eskom is deze aderlating nooit te boven gekomen. Het ANC bewoog met ZEB verder van het liberalisme af, maar het beleid bezorgde de partij, met name onder de minder draagkrachtige zwarten, veel electorale steun. Voorzichtig vormde er zich een nieuwe zwarte, ANC-getrouwe bourgeoisie, terwijl honderdduizenden blanken het land verlieten of in armoede belandden.

Beginnende corruptie en centralisering

Reeds tijdens het wereldwijde hoogtepunt van de Mandela-cultus van eind jaren negentig begon het ANC corrupt te worden. Het corruptieschandaal dat de weg baande voor alle latere schandalen was de wapendeal van 1999, toen ANC-ers zich voor tientallen miljoenen euro's lieten omkopen. En terwijl Mandela datzelfde jaar nog in Leiden een eredoctoraat ontving, had vicepresident Thabo Mbeki ten koste van parlement en lokaal bestuur respectievelijk de presidentiële macht versterkt en de macht over de staat gecentraliseerd en deze bij het ANC neergelegd. De president kon nu onder meer eigenmachtig partijgenoten tot chefs van o.a. politie, OM en media benoemen. Wegens het ontzag voor Mandela's charisma en statuus was er weinig openlijke kritiek op deze en andere problematische ontwikkelingen.

1999 – 2009: Mbeki's presidentschap

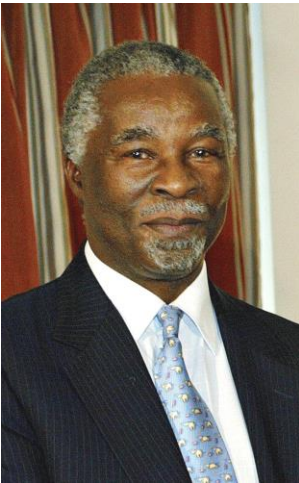
In het najaar van 1999 werd Mbeki president en in 2004 werd hij herkozen. Onder hem bereikte het ANC de top van zijn macht, mede dankzij het beleid van kaderaanstellingen (*cadre deployment*): een patronagesysteem waarbij de partij, buiten het parlement om, gehoorzame ANC-ers (partijkaderleden) aanstelt op sleutelposities binnen de machtscentra. Mbeki kon deze kaderleden aanstellen maar ook weer eigenhandig ontslaan als ze de partijdiscipline niet volgden. Tegen 2000 waren de meeste sleutelposities binnen overheidsbedrijven en -instellingen door zulke politieke – en rasgebonden – aanstellingen vervuld. Zuid-Afrika was nu feitelijk een verticaal geleide eenpartijstaat en de macht van het ANC was groter

dan ooit.

De greep naar de macht verliep vlot aangezien ANC-ers tijdens de apartheid opgeleid waren in communistische landen waar zij kennisgemaakt hadden met bepaaldelijk onliberale, autoritaire staatsmodellen.

Het ANC heeft er dan ook nooit een geheim van gemaakt dat het als nationale bevrijdingsbeweging alle controle moest verkrijgen over de machtscentra. Thans overheerst de partij, als meerderheidsregering, de staat in al zijn geledingen. Deze carrièrebank voor eigen leden en rasgenoten heeft de corruptie een enorme stimulans gegeven. Aangemoedigd door ZEB hebben de vele duizenden getrouwe werknemers van de overheidsbedrijven familiebedrijfjes opgericht waarmee ze tegen hogere prijzen aan hun werkgever leveren. En al twee decennia gebruiken partij kaderleden overheidsgelden en de overheidsbedrijven als lucratieve melkkoeien voor eigen gewin, en voor het toedelen van baantjes en gunsten aan getrouwen. Er is het ANC dan ook veel aan gelegen nog meer bedrijven bij decreet te nationaliseren – wat dan ook gebeurt.

“De greep naar de macht verliep vlot aangezien ANC-ers tijdens de apartheid opgeleid waren in communistische landen waar zij kennisgemaakt hadden met bepaaldelijk onliberale, autoritaire staatsmodellen.”

President Thabo Mbeki

Jacob Zuma werd president.

ZEB schiep een nieuwe, zwarte elite, waar niet veel mensen op vooruit gingen. Als schaamlap voerde Mbeki een Afrika-nationalistische politiek: zo droomde hij hardop van een egalitaire Afrikaanse renaissance zonder het geweld, het elitisme en de corruptie van weleer, waar ooit het hele zwarte continent zich achter zou scharen. Daar hoorden natiebouw, *ubuntu* (een collectivistisch Afrikaans humanisme), maar ook raciale polarisering bij. Tot de schrik van blanken en buitenlandse investeerders zinspeelde Mbeki, reeds in 2000, op een ‘rassenopstand’ als de blanken niet meer offers wilden brengen en steunde hij stilzwijgend de antiblanke dictatuur van Robert Mugabe in Zimbabwe. Toch toonde het hoopvolle, zwarte electoraat zich tevredener dan ooit. In 2009 verkoos het land weer het ANC, met een geweldige opkomst van 77,3 procent.

2009 – 2018: Zuma's presidentschap

Jacob Zuma erfde een land waar de scheidslijn tussen staat en partij vervaagd was.

De corruptie was overal en zwarte politici en ambtenaren haastten zich om te profiteren van de kansen die ZEB bood. Weer andere zwarte gegadigden bedachten een veelheid aan projecten om subsidies binnen te slepen. Zelf was Zuma het middelpunt geweest van allerlei corruptieschandalen en zelfs een aanklacht voor verkrachting. Maar zijn positie was sterk omdat hij steun genoot van Zuid-Afrika's grootste etnische groep, de Zoeloes, waar hij zelf toe behoorde.

“ Jacob Zuma erfde een land waar de scheidslijn tussen staat en partij vervaagd was. ”

In zijn twee ambtstermijnen zette Zuma de politiek van ZEB voort, gecombineerd met kaderaanstelling, centralisering, natiebouw en de nationalisering van bedrijven. Zijn eerste ambtsjaar, 2009, zou een voorproefje zijn van zijn tumultueuze presidentschap. Eind 2009 had Zuid-Afrika Brazilië voorbijgestreefd als de meest ongelijke samenleving ter wereld, terwijl politici en ambtenaren zichzelf bleven verrijken. De zich in weelde badende politici misten elke geloofwaardigheid als ze de armen en daklozen tot geduld wilden manen. Onder Zuma werd het land vaak opgeschud door massademonstraties vanuit verschillende geledingen van de samenleving.

“ De zich in weelde badende politici misten elke geloofwaardigheid als ze de armen en daklozen tot geduld wilden manen. ”

Afrikaanstalig onderwijs werd in weerwil van de grondwet steeds voortvarender afgeschaft, Afrikaans- en Nederlandstalige straat- en plaatsnamen werden omgedoopt tot Afrika-namen, zwarte studenten braken op campussen 'blanke' symbolen af, de staatsschuld liep verder op, de waarde van de munt daalde verder, de armen gingen er nog verder op achteruit, de werkloosheid en het aantal daklozen stegen, en de massa-immigratie vanuit diverse Afrikaanse landen zwol aan. Uit frustratie ontaardden demonstraties in ernstige xenofobische rellen. De

openbare voorzieningen verslechterden verder wegens het gegraai bij landbestuur en overheid. De bevolking, van zwart tot blank, werd zich hier pijnlijk bewust van: open riolen, wegen vol gaten, vervuild kraanwater, achterstallig onderhoud van de basisvoorzieningen en verslechterend onderwijs. Het ondernemersvertrouwen daalde dramatisch en meer buitenlandse investeerders meden het land. Dit verval gaat anno 2020 door.

Onder Zuma stonden overheidsbedrijven als Transnet, SAL (Suid-Afrikaanse Lugdiens) en Eskom op instorten wegens geldgebrek. Eskom raakte iedereen. Woon- en sloppenwijken breidden zich snel uit waardoor het achterstallig onderhouden elektriciteitsnetwerk overbelast raakte. En om het te ontlasten legde de regering overal gefaseerd de stroomvoorziening plat, wat bij de bevolking veel stress veroorzaakte en het bedrijfsleven grote verliezen opleverde. Er werd bij Eskom zo veel gegraaid en zo veel uitbesteed aan de vele dure *black-owned* familiebedrijfjes van werknemers, dat er geen geld was voor blijvende oplossingen: sinds 1994 werd er slechts één elektriciteitscentrale bijgebouwd (in 2015). Zo verging het ook andere overheidsbedrijven.

President Jacob Zuma

Alle managementlagen bij de overheid waren inmiddels vervangen door een groeiend aantal gehoorzame ANC-getrouwen. Maar hoe groter de overheid, hoe slechter de overheidsdiensten. Volgens de Solidariteit Beweging stonden er in 2008 570.000 ambtenaren tegenover 27 demonstraties tegen slechte overheidsdiensten, maar stonden er in 2018 1,2 miljoen ambtenaren (een verdubbeling!) tegenover 237 demonstraties tegen de slechte diensten.

De staat gegijzeld

Het vertrouwen in president en partij daalde tot een absoluut nulpunt toen Zuma zijn wooncomplex had laten opknappen voor meer dan 245 miljoen rand (ongeveer 15 miljoen euro) aan overheidsgeld. In het zadel gehouden door zijn patronaat bleef hij zich krachtig verweren tegen allerlei aanklachten en onthullingen van corruptie.

Wat hem uiteindelijk de kop kostte was de *staatskaping* van 2016-2018, waar de schatrijke Indiase familie Gupta bij betrokken was. (*Staatskaping* is verregaande corruptie op regeringsniveau waardoor bedrijven en andere omkopers de regering in hun macht hebben en aldus het regeringsbeleid (mede)bepalen.) Volgens ombudsvrouw Thuli Madonsela hadden de gebroeders Gupta een dusdanig invloedrijke positie verworven bij Zuma, diens familie en andere ANC-kopstukken, dat zij personen kabinetszetels konden aanbieden en het regeringsbeleid konden beïnvloeden. Dit kwam aan het licht nadat een staatssecretaris en een parlementslid hadden onthuld dat de gebroeders hun, met medeweten van Zuma, ministersposten én geld hadden geboden in ruil voor beleid dat in het belang van het zakenimperium van de Gupta's zou zijn. De families Zuma en Gupta kenden elkaar al vanaf 2002 via de regering van Mbeki, en hadden met ZEB-voordelen

samen honderden miljoenen euro's opgestreken.

Na alle onthullingen ontvluchtten de broers het land. Zuma bleef hardnekkig vechten (als laatste redmiddel schoof hij Dlamini-Zuma, een van zijn echtgenotes, als kandidaat voor het partijvoorzitterschap naar voren), totdat hij in 2018 aftrad na een motie van wantrouwen van zijn eigen partij. In mei dit jaar staat Zuma terecht voor aanklachten die verband houden met de staatsgijzeling.

2018 – heden: Ramaphosa's presidentschap

Cyril Ramaphosa – sleutelfiguur bij CODESA en dankzij ZEB een groot zakenman – beloofde bij zijn aantreden in 2018 beterschap: een 'nieuwe dageraad'. Hij kondigde een *new deal* aan en nog meer 'transformaties'. Overall moest de economie een afspiegeling zijn van 's lands demografie. Er zouden 75 miljard euro in infrastructuur geïnvesteerd worden en vele miljarden in beginnend ondernemerschap. Tot 2023 zou de economie groeien met 3 procent tot 5 procent, en de komende tien jaar zouden er (onder andere door landbouwhervormingen) twee miljoen banen bij komen. Modernisering van de mijnbouw zou 20 procent tot 30 procent groei van het bbp opleveren en een gereorganiseerd Eskom zou goedkopere elektriciteit leveren en dus productiekosten bij fabrieken drukken. Alles om te voorkomen dat het wankele land zijn economische zelfstandigheid aan de Wereldbank en het IMF zou verliezen.

Maar iedereen wist dat dit onhaalbaar was. Al tijdens Zuma was duidelijk dat de groei minder dan 1 procent zou blijven; Ramaphosa's termijn kende, en kent, *negatieve* groei en ging al voor de coronacrisis door een recessie, die nu uitgemond is in de gevreesde junkstatus.

President Cyril Ramaphosa

De 'nieuwe dageraad' viel sowieso al vroeg tegen: Ramaphosa had na zijn aantreden omgerekend 46,7 miljoen euro uitgetrokken voor het bouwen en opknappen van ministerswoningen. Daar kwam bij dat hij in de verkiezingscampagne beweerd had dat er voor krotbewoners sinds 1994 4 miljoen huisjes gebouwd zouden zijn. Dit bleken er 3,3 miljoen te zijn, waarvan vele wegens ondeugdelijk materiaal en slecht vakmanschap onbewoonbaar waren. Hij zette tevens 180.624 euro opzij om politici te vrijwaren van de gevolgen van de stroomonderbrekingen. Verder besteedde hij 62.284 euro aan het opknappen van de keukens en badkamers van een minister en 353.000 euro aan het nieuwe tapijt voor minister Dlamini-Zuma's kantoor.

De sanering van de overheid gaat moeizaam, onder

andere omdat er een strijd gaande is tussen Ramaphosa's mensen die willen bezuinigen en de corruptie aanpakken, en Zuma's overgebleven mensen die hun belangen veilig proberen te stellen. Sanering kan slagen als overheidsbedrijven geprivatiseerd worden, maar daar wil Ramaphosa niets van weten. Ondertussen vergaan de overheidsbedrijven: Eskom kan geen energie meer inkopen, Transnet stort in en van de ooit voortreffelijke SAL weet men anno 2020 niet meer of het nog wel een lopend bedrijf is. In het kader van een noodreddingsplan heeft SAL inmiddels uitstel van betaling aangevraagd.

Het nieuwste grote corruptieschandaal (april t/m augustus 2020) betreft fraude met tientallen miljoenen euro's aan corona-noodfondsen. Tot in regeringskringen hebben ANC-ers en hun familieleden zich verrijkt met de gelden die vrijkwamen bij aanbestedingen voor persoonlijke beschermingsmiddelen, schoon water en voedselpakketten waarmee zorgverleners en werklozen in de coronacrisis gered hadden kunnen worden. Acht zorgverleners zijn inmiddels overleden aan een tekort aan persoonlijke beschermingsmiddelen.

Apartheidsnostalgie

Opeenvolgende presidenten hebben van hun voorgangers een verder verzwakt land geërfd. Alles ging achteruit: gezondheidszorg, infrastructuur, onderwijs, veiligheid, economie, welzijn. Kostte in 1994 een Amerikaanse dollar 3,40 rand; nu kost die 18 rand. Reeds in 2002 vond 60 procent van de Zuid-Afrikanen, dus grotendeels niet-blanken, het leven onder de apartheid beter dan op dat moment. Sinds Zuma is het zelfs gebruikelijk dat zwarte commentatoren verzuchten dat het onderwijs beter was onder de apartheid. De meerderheid der Zuid-Afrikanen is onder Ramaphosa slechter opgeleid dan ooit in de afgelopen 65 jaar, terwijl het onderwijs juist centraal stond in de bevrijdingsretoriek van het ANC.

Laat dit geen pleidooi voor apartheid zijn (zowel blank als zwart nationalisme is slecht voor het land), maar veel van de tijdens de apartheid algemeen beschikbare verworvenheden zijn afgebouwd door het beleid van het ANC. Een goede graadmeter voor hoe een land presteert is de gemiddelde levensverwachting: volgens de Wereldbank bereikte die in 1991 (toen de apartheidswetten werden afgeschaft) een piek van 62 jaar. Nu is die gedaald naar 57 jaar: 2 jaren hoger dan in het door oorlogen geplaagde Somalië, waar ze op 55 jaar ligt.

Meer macht door 'transformatie'

Ramaphosa gaat door met ZEB. Ten koste van de blanken – dus van 7,9 procent van de bevolking – moet de rest van de bevolking economisch geëmancipeerd worden. Berekeningen tonen aan dat er nu en in de toekomst nooit genoeg blanken zullen zijn om dit te doen slagen.

Verder probeert Ramaphosa de grondwet aan te passen zodat de blanke boeren, de Afrikaners dus, *zonder vergoeding* hun land ontnomen kan worden. Vroeger kalmeerde het ANC de verarmde zwarte bevolking door naar de apartheid te wijzen, maar 28 jaar na afschaffing is het productiever te beweren dat de blanken te veel landbouwgrond bezitten. Het ANC beweert dat dit land gestolen is van zwarten. In werkelijkheid was slechts 30 procent van Zuid-Afrika geschikt voor landbouw toen de blanken arriveerden (het grootste deel van de resterende halfwoestijn hebben de Afrikaners successievelijk landbouwgeschikt gemaakt). Een klein deel van het land was (in 1913) inderdaad gestolen van zwarte boeren. Het meeste land hadden de Afrikaners echter verkregen via verdragen met zwarte leiders of door vestiging op onbewoond land.

Volgens Ramaphosa zal Zuid-Afrika als de 'Hof van Eden' zijn als de zwarten het land in handen hebben. En hun geduld zou op zijn. Toch heeft het eerdergenoemde SAIRV na onderzoek bevonden dat slechts tussen 1 en 2 procent van de mensen prioriteit geeft aan landherverdeling, terwijl 47 procent prioriteit geeft aan werkloosheidsbestrijding. Men wil onderwijs en werkgelegenheid, en maar weinig zwarten willen boeren. 82 procent van het reeds teruggegeven land is dan ook stedelijke grond, en gevraagd of men liever met land of geld gecompenseerd wil worden, koos 93 procent voor geld. Inmiddels is 90 procent van de 'herverdeelde' boerengrond verloederd, onrendabel geraakt en verlaten. De weinige zwarten die boer geworden zijn, blijken meestal onbekwaam of armlastig, of zij voelen zich niet gesteund door de regering wegens gebrek aan scholing en subsidies. Zij raken failliet of haken af.

Een van de vele vervallen Zuid-Afrikaanse boerderijen

Toch gaat de regering hiermee door. Ten eerste kan het ANC namelijk – door de boerderijen in bezit te krijgen en deze te verpachten aan zwarte boeren – op socialistische wijze productie, middelen en land centraliseren. Ten tweede kan het ANC het etnisch verdeelde, verarmende merendeel van de bevolking achter zich krijgen door zichzelf te presenteren als de belichaming van zwarte, economische gerechtigheid. Het ANC bedrijft dus socialistische machtsuitbreiding en rassensocialisme ten koste van Afrikaners, ten koste van de voedselvoorziening voor de snelgroeiende zwarte bevolking, maar ook ten koste van het vertrouwen van buitenlandse investeerders in het land.

Het gehele pakket aan transformatiebeleid levert de bevolking weinig op, wat weer leidt tot politiek benutte wrevel ten aanzien van blanken. Zelfs ANC-politici laten zich nu binnen en buiten het parlement haatdragende, ja zelfs moordzuchtige uitspraken over blanken ontvallen als het om de landkwestie gaat.

Terug naar de realiteit

Al deze rampzalige prestaties van het ANC in ogenschouw nemende kunnen we stellen dat het optimisme waarmee het Nieuwe Zuid-Afrika wereldwijd begroet werd, onrealistisch was.

“ Het optimisme waarmee het Nieuwe Zuid-Afrika wereldwijd begroet werd, was onrealistisch. ”

Het land heeft de opvatting gelogenstraft dat een verzameling uiteenlopende volkeren een nieuwe, gemeenschappelijke harmonie kon creëren. In tegenstelling tot de hereniging van Duitsland was het streven naar een vereende natie in Zuid-Afrika gedoemd te mislukken, aangezien Zuid-Afrika verre van homogeen is. Het

eenheidsstreven was er geboren uit frustratie met het apartheidsverleden en dit is door het ANC gebruikt om er partijmacht en dominantie over minderheden mee te genereren.

De zwarte nationalist van het ANC hebben niet kunnen voldoen aan de door hen gewekte verwachtingen van de zwarte meerderheid. Het is geen verrassing dat het ANC 's lands neergang duidt als een proces waarin de nationale democratische revolutie gesaboteerd wordt door een (relatief) welvarende, blanke minderheid. Met deze duiding kan het ANC, met enig welslagen, het aansturen op een etnische mobilisatie van de meerderheid tegen de minderheid. Dit welslagen kan verklaard worden uit wat politicoloog Donald Horowitz bevonden heeft in zijn onderzoek naar etnische conflicten (1985): etnische minderheden die met een hoge levenskwaliteit in een lager ontwikkelde omgeving leven, zien prestatie en

eerlijke concurrentie als de criteria voor sociale mobiliteit en succes. Daarentegen ziet de minder succesvolle, sociaal immobiele meerderheid in het succes van die minderheid 'duistere krachten' aan het werk, waardoor er steeds samenzweringstheorieën ontstaan. Hierop volgen dan vanuit de politiek discriminerende maatregelen, waar het ANC in voorziet en electoraal van profiteert.

Liberale idealen hebben gefaald

Ook de verwachtingen van de ingenieurs van de machtsoverdracht en het Nieuwe Zuid-Afrika, de liberalen, bleken onrealistisch.

- In plaats van rassen als gelijk te zien, beschouwt men in Zuid-Afrika ras juist als criterium voor de begunstiging of achterstelling van burgers.
- In plaats van een vrij ondernemings- en arbeidsklimaat met eerlijke verdeling van rijkdom ziet men onkapitalistische ZEB die een nieuwe zwarte elite voedt, terwijl er een cultuur van uitbetalingen gekweekt wordt waarin de regering zich als suikeroom opwerpt.
- In plaats van zelfredzame burgers is er groeiende armoede en een klasse van welvarende, maar staatsafhankelijke, onproductieve en initiatiefloze ondernemers die overal recht op denken te hebben.
- In plaats van mensen meritocratisch aan te moedigen tot zelfontplooiing wordt er een armzalige verzorgingsstaatcultuur in stand gehouden, terwijl er rond mensen die wél productief of succesvol zijn een zondebokcultuur gecreëerd wordt.
- In plaats van een samenleving van individuen met liberale instituties ziet men collectivisme gebaseerd op rassendenken, *ubuntu*, zwart nationalisme, geïnstitutionaliseerd cliëntelisme en nepotisme.
- In plaats van een conflictloze, multiculturele samenleving vindt men een land waar één ras de dienst uitmaakt en de cultuur en verworvenheden van het andere ras afbreekt.
- En in plaats van eigendomsrechten te respecteren onteigent de regering haar burgers om macht over land, productie en middelen te verkrijgen.

Daarenboven is het liberalisme in Zuid-Afrika een marginaal verschijnsel gebleven: kiezers laten deze hoofdzakelijk 'blanke' stroming links liggen en stemmen etnisch – op zwarte, socialistische nationalisten.

Het feest is voorbij

Zoals elders in Afrika is in Zuid-Afrika de nieuwe dageraad van de bevrijdingspolitici op een mislukking uitgelopen. Het westers universalistisch vertrouwen in de kracht van liberaal-democratische instellingen en grondwetten als wereldwijd tegengif voor tribalisme is pijnlijk weerlegd door de Afrikaanse realiteit.

Het liberalisme heeft krachten ontketend die Zuid-Afrika nu noodlottig zijn geworden. Behoedzaam pessimisme bleek uiteindelijk raadzamer.

Naschrift

Hoogstwaarschijnlijk zal Zuid-Afrika 'gered' moeten worden door het IMF. Het land zal dan noodgedwongen moeten overgaan tot liberalisering van de arbeidsmarkt en schoon schip moeten maken bij de overheid teneinde een *bail-out* van de overheidsbedrijven af te wenden. De overheidsbedrijven zullen dus met minder personeel en salaris moeten draaien, en corruptiebestrijding en op z'n minst gedeeltelijke privatisering door moeten voeren. Het ANC-feest zal dus voorbij zijn en ZEB zal wellicht tot de verleden tijd behoren. Echter, Zuid-Afrika zal diep in de schulden onder curatele staan, zijn financiële soevereiniteit hebben verloren, terwijl het een zorgwekkend hybride regime heeft ontwikkeld waarin de politieke polarisatie en de aangejaagde etnische belangenstrijd het land destabiliseren.

Voorschoten, 7 augustus 2020

Literatuur

- Bosma, Martin, *Minderheid in eigen land*. Amsterdam: Bibliotheca Africana Formicae, 2015. Boek.
- Couwenberg, S.W. (red.), *Apartheid, Anti-Apartheid, Post-Apartheid: terugblik en evaluatie*. Budel: Damon, 2008. Boek.
- Du Toit, Z.B., *Die nuwe toekoms: 'n perspektief op die Afrikaner by die eeuwisseling*. Pretoria: JP van der Walt en Seun, 1999. Boek.
- Giliomee, Hermann & Bernard Mbenga, *Nuwe geskiedenis van Suid-Afrika*. Kaapstad: Tafelberg, 2015. Boek.
- Horowitz, Donald L., *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press, 1985. Boek.
- Institut für Staatspolitik, *Südafrika. Vom Scheitern eines multiethnischen Experiments*. Albersroda: Wissenschaftliche Reihe 16, 2010. Boek.
- Johnson, R.W., *How long will South Africa Survive?: The Looming Crisis*. London: Hurst & Company, 2015. Boek.
- Johnson, R.W., *South Africa's Brave New World — The Beloved Country since the End of Apartheid*. London: Penguin Books, 2009. Boek.
- Roets, Ernst, *Kill The Boer: Government Complicity In South Africa's Brutal Farm Murders*. Centurion: Kraal Uitgewers, 2018. Boek.
- Solidariteit Beweging, *Documentatiemap*. Centurion: Solidariteit Beweging, 2018. Map.
- Solidariteit Beweging, *State of South Africa: A Report Compiled by the Solidarity Research Institute*. Centurion: Solidariteit Beweging, 2018. Brochure.

- Van Zyl Slabbert, Frederik, *Afrikaner Afrikaan*. Kaapstad: Tafelberg, 1999. Boek.
-

Webstekken

- Lishivha, Welcome, *25 years of democratic South Africa*. <https://mg.co.za/article/2019-05-03-00-25-years-of-democratic-south-africa/>, 3 mei 2019, geraadpleegd op 10 april 2020.
- Madonsela, Thulisile Nomkhosi (Thuli) (Public Prosecutor South Africa), *State of Capture: Report on an investigation into alleged improper and unethical conduct by the President and other state functionaries relating to alleged improper relationships and involvement of the Gupta family in the removal and appointment of Ministers and Directors of State-Owned Enterprises resulting in improper and possibly corrupt award of state contracts and benefits to the Gupta family's businesses*. https://www.scribd.com/document/329757870/State-of-Capture-14-October-2016#from_embed, 14 oktober 2016, geraadpleegd op 10 april 2020.
- Mandela, Nelson Rolihlahla, *Report by Nelson Mandela to the 50th National Conference of the African National Congress (ANC) in Mafeking*. http://www.mandela.gov.za/mandela_speeches/1997/971216_ancd.htm, 16 december 1997, geraadpleegd op 10 april 2020.
- Reuters, *Moody's downgrades South Africa sovereign rating to "junk"*. <https://www.reuters.com/article/safrica-ratings/moodys-downgrades-south-africa-sovereign-rating-to-junk-negative-outlook>, 27 maart 2020, geraadpleegd op 10 april 2020.
- Universiteit Leiden, *Hoe Nelson Mandela Leids eredoctor werd*. <https://www.universiteitleiden.nl/nieuws/archief-divers/2013/12/hoe-nelson-mandela-leids-eredoctor-werd>, 6 december 2013, geraadpleegd op 10 april 2020.
- Zuid-Afrikaanse Regering, *Constitution of the Republic of South Africa, 1996 - Chapter 2: Bill of Rights*. <https://www.gov.za/documents/constitution/chapter-2-bill-rights#9>, 1996, geraadpleegd op 10 april 2020.